

Quaderne od bira, od straxe, od vina, od xita, jagniaz i kozlich

DARINKO MUNIĆ
Rijeka, Republika Hrvatska

Autor upozorava na vrijednost godišnjih pojedinačnih popisa podložničkih podavanja (quaderne). Ističe kako ih treba uvrstiti u nezaobilazne izvore za proučavanje povijesti Kastavštine u 17. i 18. stoljeću, uz dosad u povijesnim istraživanjima više korištene crkvene i notarske knjige.

Uobičajeno je prihvaćeno mišljenje da su glavni i temeljni izvori za upoznavanje imena i prezimena, a djelomično i toponimiju pojedinih krajeva, *matične knjige krštenih, vjenčanih i umrlih*. Podatke iz tih knjiga nerijetko nadopunjuju *stanja duša/status animarum* pojedinih župa, jer sadrže i značajne dodatne podatke o dušama. Takav je primjerice na širem području Kastavštine *Status animarum Clanae*.¹ U tom izvorniku uz svako je prezime zapisan i nadimak pojedine obitelji (primjerice: obitelj Matka Laginja su *Sočijalovi*), zatim podaci o svim članovima obitelji, njihovoj ženidbi, odnosno udaji, ponekad i provinijenciji bračnog druga, o njihovoj djeci, pa i izvanbračnoj, o bolestima, o emigraciji (*otputovao brodom u Ameriku*), o stradanjima (*u rudniku u Kanadi*), o povratku kući,² pa čak i o častima (uz ime M. Laginje stoji da je *bio hrvatski ban*) te na posljetku o smrti pojedine osobe. Dakako, svi ti dopisani podaci ovisili su o ozbiljnosti i revnosti pojedinog župnika koji je vodio *Status animarum*.

No, naravno imena i prezimena postojala su i prije spomenutih izvora, a nalazimo ih u najrazličitijim dokumentima i spisima, učinjenim u različite svrhe. Što se Kastavštine tiče prvi zapis imena nekog Kastavca nalazimo u listini od 24. rujna 1351. U tom dokumentu su kao jamci feudalnom vlastelinu Kastva Rudolfu Devinskom zapisani *župan Wolkan, plovčan Chwalecz* i općina kastavska.³ Tu još uvijek uz ime nema priimenka.

¹ Vesna MUNIĆ, "Status animarum Clanae", u: *Ivan Matetić Ronjgov - zbornik*, sv. 5., Rijeka, 1996.-1997., 187.-198.

² *Isto* 193.

³ Milko KOS, "Jedan urbar iz vremena oko 1400. o imanjinama Devinskih i Walseeovaca na Kvarneru", *Vjesnik Državnog arhiva Rijeka*, sv. III., Rijeka 1955.-1956., 356.

Slijedeće zapise s imenima podložnika Kvarnerskog imanja nalazimo u knjizi riječkog kancelara i notara Antuna de Renna de Mutina, koju je vodio od 1436. do 1461. godine. De Renno je zabilježio tek neka kastavska imena i prezimena, poput "Micha quondam Georgij Schulčich de Castua, presbiter Doclegna, Cupanus Iohannes Sormich, Ielena Mlaisiça, Iacobus Schabaç" te "Micha Quirinum Spincich".⁴ Posljednje prezime istovjetno je s još danas postojećim selom Spinčići na cesti Rijeka-Trst, rodnom mjestu prof. Vjekoslava Spinčića. Poštujući provinijenciju svakog pojedinca De Renno ju je dopisivao uz svako prezime - u našem slučaju je to "*de Castua*". Zahvaljujući tome, uz imena trgovaca, obrtnika, pomoraca i običnih prolaznika u Rijeci upoznajemo cijeli spektar odredišta, te se tako omogućava rekonstrukcija kopnenih i pomorskih putova između Rijeke i Kranjske te hrvatske unutrašnjosti, odnosno veze s lukama istočne i zapadne obale Jadrana pa i Mediterana u XV. stoljeću.⁵

Početkom XV. st. zapisano je hrvatskim čakavskim jezikom običajno pravo kastavske komune u *Zakonu Grada Castua od 1400.* U prvim kratkim, jezgrovitim *kapitulima*/člancima ne nalazimo imena i prezimena Kastavaca, ali se zato u naknadno, kronološki upisanim odlukama kastavskih vijeća donose podaci o nositeljima imena komunalne vlasti: kapetana, *sudaca od letta, starejeh, svetnika* - vijećnika ili *24 od puka, plovana* - župnika, satnika, dvornika i kancelara. Zgodno je ovdje navesti podatak o odsutnosti Mikule Pilepića,⁶ jednog iz vijeća dvadesetčetvoriце, inače gastaldusa crkve sv. Križa, koji zbog poslova oko crkve nije mogao biti na sjednici gradskog vijeća 1652. godine. Podatak je višeznačan: potvrđuje postojanje crkve sv. Križa u XVII. st. koju kasnije spominje i Johann Weikhard Valvasor,⁷ nadalje potvrđuje postojanje toponima sv. Križ, koji je tada dio kastavske komune i župe, a danas dio grada Rijeke i samostalna župa od 1999. godine; konačno gastaldovo prezime Pilepić ujedno je i ime zaseoka Pilepići, koji se u posljednjih nekoliko desetljeća utopio u urbani dio zapadnog dijela grada Rijeke.

Na žalost, urbar Kvarnerskog imanja iz oko 1400., koji je nastao u trenutku smjene vrhovnih vlastelina (kada su Devince smijenili Walseeovci)

⁴ Silvino GIGANTE, *I Libri del Cancelliere Cancelliere Antonio di Francesco de Reno*, Vol. I, Monumenti di Storia Fiumana, Fiume 1912., 5.-8.

⁵ Darinko MUNIĆ, "Rijeka i njezini stanovnici tisućčetiristotih godina", *Rijeka - zbornik*, god. I., sv. 1., Rijeka, 1994., 35.-48; ISTI, "Rijeka i njena luka. Skica za povijest riječke luke", *Sveti Vid - zbornik*, sv. I., 1995., 35.-49; ISTI, "Venecijanci i Rijeka tisućčetiristotih godina", *Sveti Vid - zbornik*, sv. III., Rijeka 1998., 45.-67.

⁶ "Kapitul" (81), od 2. IV. 1652. Vidi: Franjo RAČKI, "IV. Statut kastavski", u: *Zakon grada Kastva od letta 1400.*, Posebno izdanje VIII. knj. *Zbornika Kastavštine*, knj. 2., Kastav 2000., 130.-131.

⁷ Johann WEIKHARD VALVASOR, *Die Ehre des Herzogthums Krain*, Laibach, 1689., VIII. Buch. Von Heiligen, Patriarchen, Bischöfen, Pharr Castua - Crkva Sv. Križa u Brgradu, 731.

ne donosi poimeničnih podataka o podavanjima kastavskih podložnika. Sva su podavanja iskazana paušalno po komunama i kaštelima. Tek u Mošćeničkom urbaru iz 1622. godine se utvrđuju i upisuju pojedinačne obveze prema vrhovnome feudalcu. To je sasvim prirodno, budući da je urbar zapisan u vrijeme neposredno nakon Uskočkoga rata/rata za Gradišku (1615.-1617./1618.) koji je za sobom ostavio gospodarsku pustoš pa je skupljanje zajedničkoga paušalnog desetka u takvim okolnostima mogla biti samo pusta želja feudalca i njihovih namjesnika. U nastojanju da se, u teškim poslijeratnim godinama, dotok prihoda osigura moralo se pristupiti striktnom popisivanju pojedinačnih dužničkih obveza, što je na prostoru Istre učinjeno i prije (primjerice u Munama).⁸

Pomnijim zapisivanjem dužnika, najviše su tragova o prezimenima, koja su ujedno i imena pojedinih naselja i lokaliteta, ostavili riječki isusovci. Riječki isusovci preuzeli su *Kastavsku kapetaniju/Gospoštiju/Signoriu/Herrschaft* u svoje ruke 1630. godine prekupom od judenburških isusovaca. Usporedno s donošenjem novog statuta, koji se nije provodio, isusovci su marljivo počeli voditi *quaderne/bilježnice*. U njih su poimenično zapisivali dugovanja kastavskih podložnika "...od straxe, od bira, od xita, od vina, od jagniaz i kozlich". *Quaderne* su vođene sve do kraja postojanja reda 1773., a najstarija do nas dolazi iz 1638./39. godine. Komisija koja je nakon ukinuća isusovačkog reda oformljena za popis pokretne i nepokretne imovine reda učinila je i nekoliko popisa dužnika koji također zaslužuju pažnju istraživača. Svi su ti dokumenti pohranjeni u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu u Fondu VO-4 *Isusovački samostani Rijeka*.⁹ *Quaderne* su pohranjene u svežnju LVII (19-21).

Zapravo, *Quaderne* su produžena ruka statuta i urbara. Naime, komunalne obveze podložnika zapisane u statutu, u *Quadernama* se raspodjeljuju po pojedinicu, pa se paušalni općinski porez - koji su nekada dijelila tri markara - dijeli i zapisuje za svaku pojedinu obitelj. U *Quadernama* su upisani točni podaci svih dugovanja, poimenično za svakog kućedomačina ili njegove nasljednike, po godinama. Zapisivalo se na papiru nešto duljem od današnjeg formata A-4 providenim različitim vodoravnim, od posebnih vinjeta do običnih okomitih ili vodoravnih crta. Uzimao bi se list papira i presavio na pola pa se na njemu zapisivalo dvostupčano recto i verso te tako dobivalo četiri kolumne.

Quaderne su u prvome redu izvori za gospodarsku povijest, koji visinom podavanja pokazuju opterećenje podložnika, a visinom prikupljenoga desetka saldo prikupljenog novca ili od proizvoda uaturi. U svezi s time usput upozoravam na popis riječkih vinograda i njihovih vlasnika

⁸ Makso PELOZA, "Urbar sela Vele i Male Mune i Žejane iz godine 1574.", *Problemi sjevernog Jadrana*, sv. 3., Rijeka 1981., 185.-246.

⁹ Darinko MUNIĆ, "Građa arhivskog fonda 'Isusovački samostani - Rijeka' u Arhivu Hrvatske u Zagrebu", *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* (dalje: VHARiP), sv. XXV., Rijeka 1982., 435.-442.

iz 1775. godine. U taj naknadno načinjeni popis uvrštena su 102 mala, 101 srednji i 35 velikih vinograda, ukupno 238 vinograda u gradu Rijeci, 46 malih, 12 srednjih i 3 velika, ukupno 61 na području Podbrega, što čini 299 vinograda na području Rijeke i njezina prigrada,¹⁰ a bili su u vlasništvu 237 osoba.

Međutim, *Quaderne* se mogu poput spomenutog izvornika koristiti i za druge povijesne odrednice, ponajprije demografske. One nam donose pregršt imena i prezimena te potvrđuju postojanje pojedinih sela i zaseoka, čiji je toponim jednak prezimenu. No, ako prezime nije istovjetno s mjestom stanovanja, uz njega će biti naveden i dodatni toponim. Ta dodatna oznaka mjesta gdje dužnik živi, nerijetko je začetak uporabe novog toponima. Tako primjerice u *Quaderni* iz 1717. godine¹¹ nalazimo ove upise:

- *Bartol Tibglias na Stuparouem*
- *Qiure Tibglias na Stuparouem*
- *Giure Lucich na Trinaistichieuem*
- *Andrea Slauich /staro kastavsko prezime/ na Trinaistichieuem*
- *heredi Matteta Huliaricha puli Stefani*
- *Matte Maurouich dai Trinaistichi*
- *Andre Bacich da Matugli*
- *Miho Perchich di Pogliane*
- *Giure Pux da Zaluchi*
- *Sime Pux da Zaluchi*
- *suetnik Giure Ferlan da Chosi (!)/Kosi/*
- *Iue Sroch na Cosouen/Kosovu/*
- *Miho Juran na Chososuen*
- *Giure Lucich na Tibgliaseuem.*

Raščlamba toponimskih dodataka pokazuje da nositelji prezimena ne žive u naseljima istoimenim s njihovim prezimenom: *Tibljaš - Tibljaši, Lučić - Lučići, Slavić - Slavići, Puž - Puži, Bačić - Bačić, Ferlan/Frlan - Frlanija*. Spomenuti *Bartol i Jure Tibljaš* su se priženili "na *Stuparovo*" /imanje/, a nakon toga pojavljuje se i zaselak *Stupari*. Neka se prezimena pojavljuju izvan istoimenog mjesta, kao *Andre Bacich/Bačić* pa im je za oznaku mjesta boravka dopisan dodatak de *Matugli* - iz Matulja, koje je danas središte istoimene općine. Vrlo je zanimljiv primjer vijećnika *Jure Frlana* koji ne živi u *Frlaniji* nego u zaseoku *Kosi*, dok *Ive Srok* ne živi u

¹⁰ Darinko MUNIĆ, "Riječki vinogradi 1775. godine", VHARiP, sv. XXIX., Rijeka 1987., 235.-272.

¹¹ HDA, ISR - VO-4, LVII (19-21).

Srokima nego na *Kosovu* (ime za mjesto gdje se okupljaju ptice - kosovi). Riječ je o dva međusobno poprilično udaljena toponima: Kosi su selo u Halubju (sjeveroistočna Kastavština), a Kosovo (jugozapadna Kastavština) je danas dio grada Opatije. Nadalje staro kastavsko prezime *Frlan* /u talijan. transkripciji *Ferlan*/ upućuje nas na početnu provinijenciju njegovih nositelja. Riječ je o pridošlicama iz Furlanije (čakavski: *Frlanije*), koji su prema svemu sudeći na područje kastavske komune došli u XV. st. te jednom dijelu Matuljštine podarili ime *Frlanija*, koji je danas djelomično dio naselja Matulji.

Usporedbom prezimena u *Quadernama* s prezimenima iz statuta i rijetkih spisa, prije 1630. godine, razvidno je da je došlo do povećanja broja prezimena, odnosno do dolaska novih stanovnika na područje Kastavštine, što potvrđuju proces revitalizacije pustopoljina nakon Uskočkog rata. Ta nova prezimena dala su i nazive novim naseljima na području kastavske komune, poput *Benaš*, *Grgurina*, *Kukuljan*, *Mandić*, *Matulja*, *Pavletić*, *Stupar*, *Tibljaš* isl. Sve to potvrđuje i za sada jedini poznati *Popis kastavskih podložnika iz 1723. godine/Notta delli sudditi della Città di Castua e suo distretto*.¹² Popis kastavskih kućeglavara, u koji su uvrštene i tri dame, koje su najvjerojatnije živjele same, učinjen je kao osnovica za ubiranje poreza.

Iz tog popisa spomenut ćemo dva zanimljiva primjera: *Tomaso Vegliaz*¹³ - *Veljac* i prezime *Rubessa*¹⁴ - Rubeša. *Veljac*, *Veljačić* obično se tumači kao prezime nastalo od *velik* pa čak i od prijevoda talijanskog pridjeva *grande*.¹⁵ Međutim, kada se pogleda napisano prezime, kao i primjerice *Tone Vegliaz* koji je upisan u *Quaderni iz 1717. godine*, prezime upućuje na vezu s otokom i gradom *Krk-Vegliu*, pa je *Vegliaz* zapravo Krčanin. Nekog njihovog prethodnika Kastavci su imenovali *onaj z' Velje, ča će reć Veljac*, te je tako nastalo prezime *Veljac*. Prezime *Rubeša* svoj nastanak otkriva tek kada ga se pročita u izvornom zapisu *rubexa*, tj. *rubeža/rubeša*. To je, zapravo čakavizirana riječ talijanskoga glagola *rubare*, koja se kod nas javlja i kao *rubati*. Prvi nositelji prezimena bili su tako imenovani zbog svojih "dugih prstiju", pa su zbog toga živjeli u posebnim naseljima. Otuda i ime sela *Rubeši* (kade su oni od *rubeži*). Što se takvog naselja u Istri tiče, Istrani se nisu mnogo mučili pa su selu u kome su živjeli ljudi skloni krađi ostavili talijansko ime, tek malo čakavizirano *Ladrovići*, od *ladri* (tati, lopovi, kradljivci).

¹² Darinko MUNIĆ, *Prezimana kastavskih obitelji i pojedinaca iz 1723. godine*, Kastav 1990., 56.

¹³ *Isto*, 38.

¹⁴ *Isto*, 34. U popisu je navedeno osam nositelja prezimena *Rubessa/Rubeša*.

¹⁵ Petar ŠIMUNOVIĆ, *Hrvatska prezimena. Podrijetlo, značenje, rasprostranjenost*, Golden marketing, Zagreb 1995., 124.

Sličnih bi se primjera moglo nabrojiti i više, no naravno to je sadržaj jednoga opsežnog monografijskog rada, u kome bi prezimena trebala teći od notarske knjige Antuna de Renna de Mutina, preko Statuta kastavskog i *Quaderni* sve do Popisa podložnika iz 1723. godine, odnosno popisa nastalih radom Komisije za popis imovine isusovačkog reda u Rijeci. Prema tome, iako *Quaderne* valja rabiti ponajprije kao izvornik za gospodarsku povijest, zapisana imena i prezimena treba koristiti u istraživanju i obradi prezimena i toponimije na području Kastavštine.